

Zdjęcia Alfreda Mensebacha

Autor: Bogumił Rudawski (IZ)

W wydanej w 1946 r. przez Instytut Zachodni książce pt. „Zbrodnie Niemiecka w Warszawie” zamieszczono w aneksie wybór 23 fotografii, pochodzących ze zbioru zdjęć Alfreda Mensebacha. 137 opisanych fotografii odnalezionych zostało w marcu 1945 r. w prywatnym mieszkaniu w Lesznie i wkrótce potem przekazanych do IZ. Zdjęcia przedstawiają burzenie Warszawy w czasie powstania przez tzw. *Sprengkommando*, które wchodziło w skład Pomocy Technicznej (*Technische Nothilfe*), pomocniczej formacji policji niemieckiej. Architekt Alfred Mensebach, właściciel fotograficznej kartoteki, był członkiem tego oddziału.

Przez wiele lat informacje o Mensebachu były bardzo skąpe. Dopiero całkiem niedawno wielkopolskiemu regionaliście Jerzemu Zielonce udało się przez przypadek odnaleźć w Archiwum Państwowym w Lesznie życiorys Niemca. O ile wyjaśnia on pewne kwestie i przybliża postać Mensebacha, o tyle wzbudza on również szereg nowych pytań i wątpliwości związanych z jego życiem. Alfred Mensebach urodził się w 1905 r. na Pomorzu w miejscowości Bütow, dzisiejszym Bytowie. W końcu lat dwudziestych podjął studia na architekturze we Wrocławiu.

Fot. 1. Alfred Mensebach

Źródło: I.Z. Dok.IV-113.

Następnie praktykował w biurach projektowych we Wrocławiu i w Gdańsku. W 1932 r. wyjechał do Turcji, a stamtąd trafił do Moskwy. W styczniu 1934 r. poślubił Rosjanę, Jekaterinę Pirogową. Wkrótce po zawarciu małżeństwa Pirogowa została jednak oddelegowana do pracy pod Władywostok. Małżonka Mensebacha była z wykształcenia hydrogeologiem i pracowała w grupie badawczej, która zajmowała się poszukiwaniem na Dalekim Wschodzie bogactw mineralnych. Małżeństwo nie przetrwało próby czasu i odległości. W styczniu 1936 r. Mensebach, który pozostał w Moskwie, wystąpił z wnioskiem rozwodowym. Został on rozpatrzony pozytywnie. Mensebach szybko znalazł nową miłość, którą była Jewgienija Pietrowna Schibal. Schibal, podobnie jak mąż, była architektem i pracowała w moskiewskim biurze projektowym. Z tego związku urodziły się dwie córki.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, co tak naprawdę przez te kilka lat robił w Moskwie. Oficjalnie podał w życiorysie, że pracował w jednym z moskiewskich biur projektowych. Nie można jednak wykluczyć - jak podejrzewa Jerzy Zielonka - że był w jakiś sposób powiązany z niemieckimi służbami wywiadowczymi. W każdym razie jego działalność wzbudziła podejrzliwość władz sowieckich. W końcu w 1938 r. Mensebach został zatrzymany przez Sowietów, niewykluczone, że pod zarzutem szpiegostwa i trafił do więzienia. Wkrótce potem został wypuszczony i mógł nadal pracować w Moskwie. Miasto opuścił dopiero w 1940 r. wraz z jednym z transportów niemieckich przesiedleńców. Trafił do Poznania, stolicy Kraju Warty, gdzie pracował jako architekt. Później przeniósł się do Krotoszyna, gdzie rozwinął własne przedsiębiorstwo budowlane. W 1943 r. niemiecki sąd okręgowy w Lesznie orzekł unieważnienie jego małżeństwa z Rosjanką i przywrócił mu obywatelstwo niemieckie, którego został wcześniej pozbawiony. W tym samym roku ożenił się po raz trzeci, tym razem z Niemką, Margaretą Hoppner z Lipska. W 1944 r. małżeństwo przeprowadziło się do Leszna, gdzie Mensebach otrzymał mieszkanie i został doradcą architekta miejskiego.

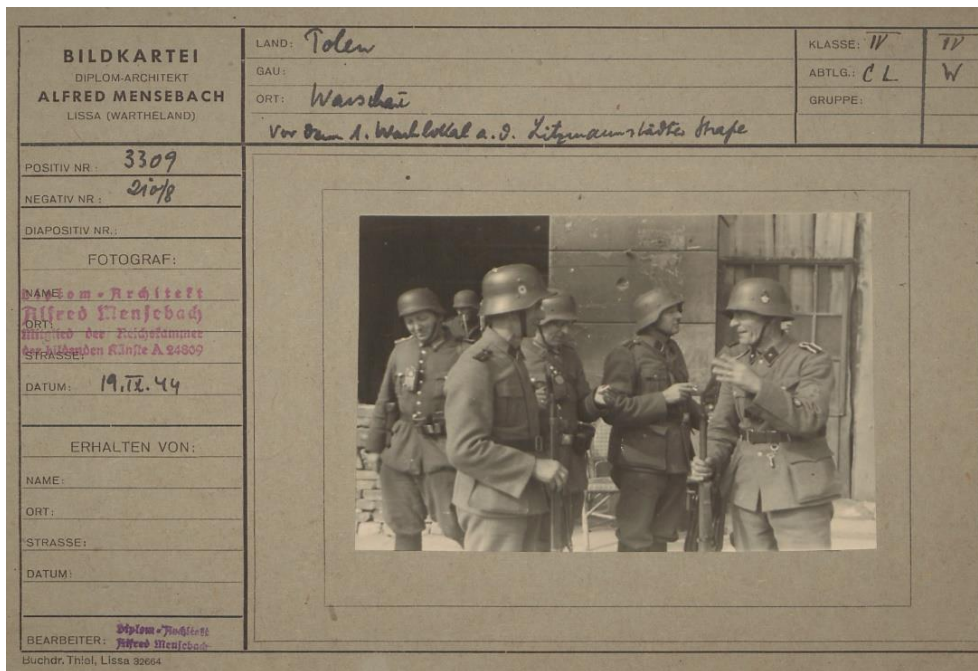
Zaraz po wybuchu w Warszawie powstania przydzielony został do wspomnianego *Sprengkommando*. Jako architekt służył swoją fachową wiedzą w niszczeniu zabudowy miasta. Nie jest jasne, czy Mensebach dokumentował działalność oddziału na czyjeś polecenie, czy też robił zdjęcia dla własnego użytku. Na pewno jednak wszystkie fotografie powstały za wiedzą i zgodą przełożonych. W końcu 1944 r. Mensebach powrócił do Leszna, gdzie wywołał zdjęcia i utworzył z nich kartotekę. Nie wiadomo, czemu miała służyć ta kolekcja. Czy była ona fotograficznym zapisem wojennej przygody, co sugerują niektóre fotografie? Dłaczego w ogóle Mensebach stworzył taki zbiór, wiedząc, że do Wielkopolski zbliża się Armia Czerwona? Dalsze koleje losu fotografa są nieznane. Przymuszczalnie zginął on w styczniu

1945 r. podczas ucieczki z miasta. Musiał szybko opuszczać Leszno, ponieważ pozostawił niemałą kolekcję fotografii.

Kartoteka zawiera zdjęcia wykonane przez Mensebacha oraz Thomasa Schmidta, fotografa z Nowego Tomyśla. Schmidt również uczestniczył w burzeniu polskiej stolicy, a po zakończeniu zadania przekazał wykonane fotografie Mensebachowi. Zostały one wówczas włączone do zbioru. Każde zdjęcie naklejone jest na kartonową prostokątną kartę (21x15 cm). W jej lewym górnym rogu podano imię i nazwisko właściciela kartoteki, czyli A. Mensebacha. Poniżej natomiast umieszczono numer pozytywu i negatywu zdjęcia, dane autora fotografii oraz datę jej wykonania. Nad każdą zorientowaną poziomo fotografią umieszczono krótki opis zdjęcia, podając miejsce wykonania oraz przedmiot fotografii. W przypadku osób widnieją ich nazwiska. Przy fotografiach zorientowanych poziomo informacje te znajdują się po lewej stronie zdjęcia. Można wyróżnić dwie zasadnicze grupy zgromadzonych w kartotece fotografii. Pierwszą i największą stanowią zdjęcia członków niemieckiego komanda, które niszczyło Warszawę. Druga to fotografie zniszczeń, przede wszystkim pożarów budynków, oraz wypędzeń cywilnej ludności miasta. Tworząc kartotekę, Mensebach zestawiał zatem ze sobą oprawców i ich ofiary.

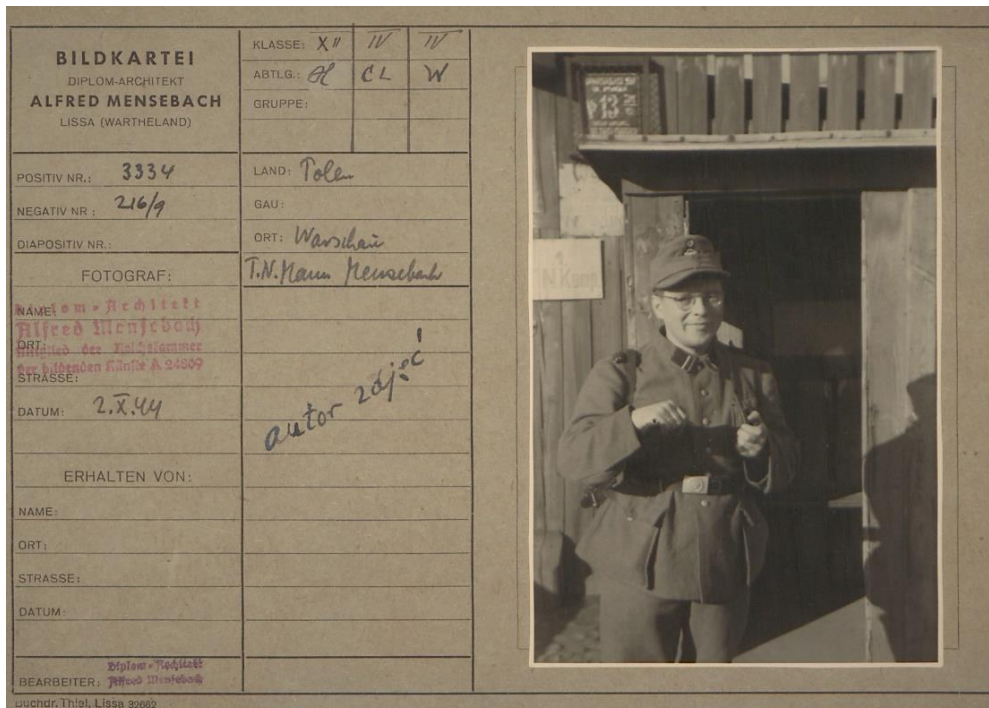
Poniżej prezentujemy kilka kart z kartoteki Mensebacha, która znajdują się obecnie w Archiwum II Wojny Światowej Instytutu Zachodniego.

Fot.2. Zdjęcie oddziału. Napis nad fotografią: „Przed pierwszą wartownią na ul. Łódzkiej”

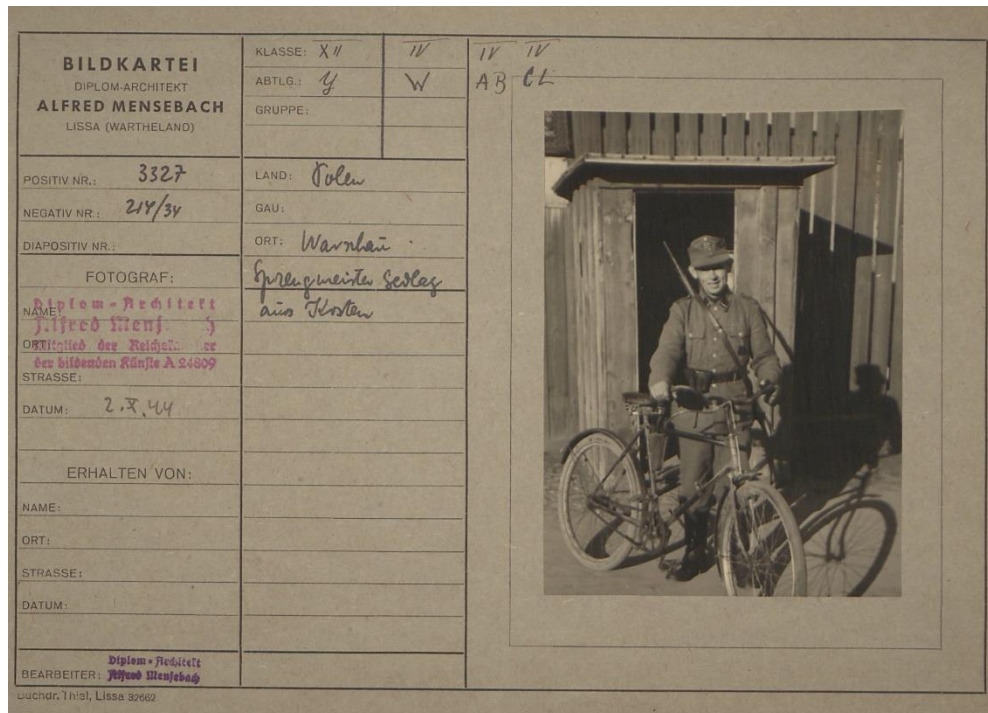
Źródło: I.Z. Dok. IV-112.

Fot.3. Alfred Mensebach w mundurze

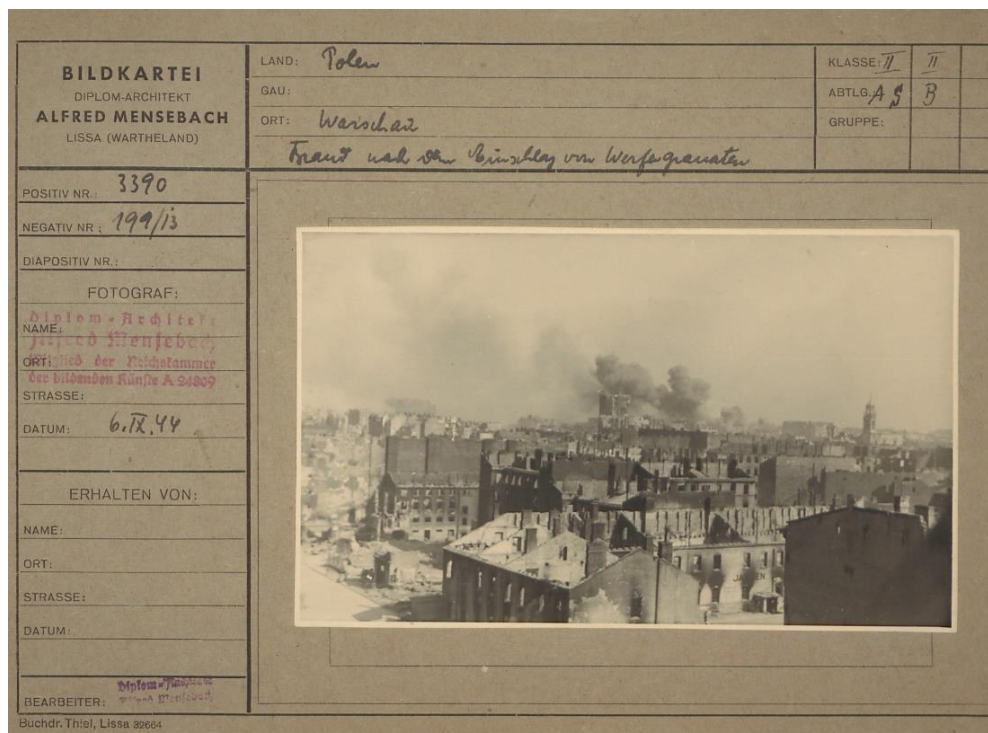
Źródło: I.Z. Dok. IV-112.

Fot. 4. Inny członek Sprengkommando - Franz Sedlag z Kościana

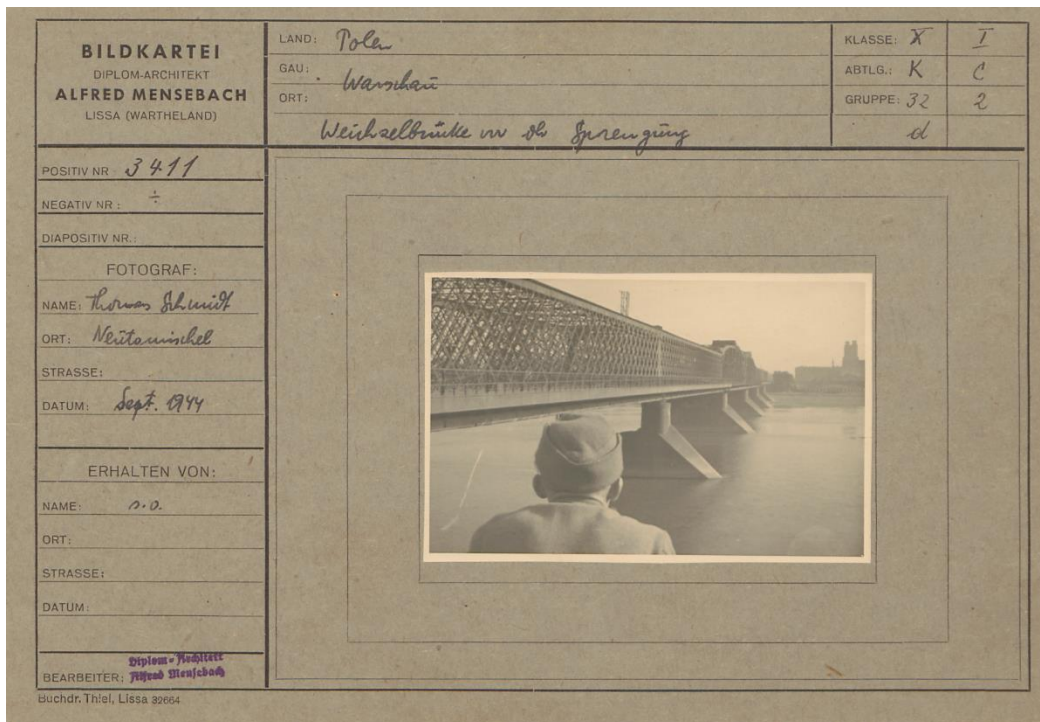
Źródło: I.Z. Dok. IV-112.

Fot. 5. „Pożar po eksplozji granatu”

Źródło: I.Z. Dok. IV-112.

Fot. 6. „Most na Wiśle przed wysadzeniem”. Zdjęcie mostu Kierbedzia wykonane przez T. Schmidta

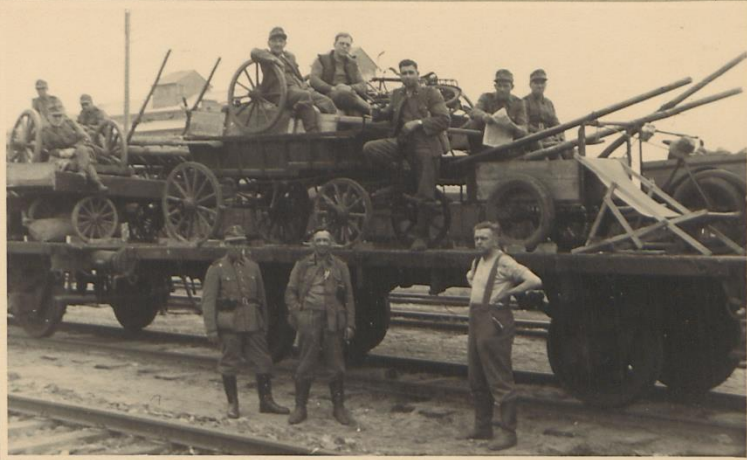
Źródło: I.Z. Dok. IV-112.

Fot. 7. „Pożar na Woli”

Źródło: I.Z. Dok. IV-112.

Fot. 8. „Warszawa - Sochaczew. Powrót do domu”

BILDKARTEI DIPLOM-ARCHITEKT ALFRED MENSEBACH LISSA (WARTHELAND)	LAND: <i>Polen</i>	KLASSE: <i>IV</i> <i>X</i>	<i>XII</i> <i>4</i>
	GAU:	ABTLG.: <i>CL</i> <i>N</i>	
	ORT: <i>Warschau - Sochaczew</i> <i>Auf der Heimfahrt</i>	GRUPPE: <i>33</i>	
POSITIV NR.: <i>3378</i>			
NEGATIV NR.: <i>224/16</i>			
DIAPOSITIV NR.:			
FOTOGRAF:			
NAME: <i>Diplom-Architekt</i> <i>Alfred Mensebach</i>			
ORT: <i>Mitglied der Reichskammer</i>			
STRASSE: <i>Idenden Straße A 24809</i>			
DATUM: <i>7.7.44</i>			
ERHALTEN VON:			
NAME:			
ORT:			
STRASSE:			
DATUM:			
BEARBEITER: <i>Diplom-Architekt</i> <i>Alfred Mensebach</i>	Buchdr. Thiel, Lissa 32664		

Źródło: I.Z. Dok. IV-112.

Bogumił Rudawski - dr, pracownik Instytutu Zachodniego, historyk, zajmuje się dziejami okupacji niemieckiej w Polsce i II wojną światową.